

Scepticul față cu reacțiunea

Am fost curios dacă presiunea premiului pentru cel mai bun eseuist român obținut în 2007 (și încă din partea revistei „22”) îl va converti pe Alexandru Matei la specia autorului de eseuri emfatic, sibilinic-metafizice care făceau deliciul publicului confuz din anii 90. Și asta pentru că autorul are un profil distinct printre congenerii săi: eseurile sale, idiosincratice, dar mobile, glisând uneori inertial, alteori surprinzător, între diverse domenii, căutând mereu analogii între sfera culturii populare și ideile „tari”, adept pasionat al French Theory, francofil declarat... Ultimul său volum de eseuri, *Mormântul comunismului românesc. „Romantismul revoluționar” înainte și după 1989** îi probează din plin stilul inconfundabil și greu de etichetat. Structura sa este una rizomatică (pentru a-mi adapta repertoriul la cel al autorului), ramificațiile sunt abundente, densitatea ideilor și ambițiile comprehensiv-demonstrative ale temelor propuse de Alex Matei depășesc (și uneori sunt paralele cu) ceea ce promite titlul. Nu e de mirare, deci, că, pentru un autor care cultivă fragmentul și digresiunea speculară, care are o predilecție pentru inducție și pentru cioburile exponențiale ale mozaicului cultural, pentru analiza spectrală a suprafețelor culturale în care se reflectă subiecte adânci (desigur, dacă știi să privești), lianții argumentativi dintre capitole, ierarhizarea și subordonarea stăcut-academice par, mai degrabă, un „afterthought”. Coerența există, dar este strict tematică, în ciuda eforturilor (nu foarte convingătoare) de organizare a materialului (bogat, fără îndoială).

Relația cu tema comunismului este laxă și ambivalentă. Rezonanțele tombale și voluntariste ale titlului trebuie interpretate pe dos. Nu Alex Matei este cel care va executa comunismul și-l va arunca răzând la groapa de gunoi a istoriei, comunismul este deja îngropat sub pământul aruncat de indivizi musculoși cu lopeți intelectuale de firmă. Mai puțin metaforic, ceea ce promite criticul este depășirea unui blocaj discursiv și ideatic care are ca sursă transformarea comunismului dintr-o idee și, mai departe, dintr-o posibilitate spiritual-imaginativă, într-un declanșator al unor vajnice indignări morale, a unei condamnări nediferențiate și, de fapt, interesate a comunismului ca idee (și a tuturor ramificațiilor crescute dintr-o rădăcină utopică), a comunismului ca etichetă atașată unui experiment social criminal ș.a.m.d. Comunismul funcționează ca o figură

retorică și scopul major al acestei desubstanțializări este acela, imediat, de a evoca sentimente morale (în principiu negative). Această demonizare este un simptom al unui romantism neasumat, fantasmatic și determinist în egală măsură. Eseistul redefineste romantismul în termeni proprii, alegându-și o linie de argumentare trasată visător de Novalis, ignorând contribuțiile, disponibile și necesare, în opinia mea, ale lui Carl Schmitt, Georges Bataille și Isaiah Berlin, eventual cu un ocol prin François Furet și Alain de Besançon, pentru a acoperi întregul spectru de oferte. Ce a reținut, fascinat și orbit de propria fascinație, universul mental al culturii românești? „«Destinalismul», gândirea contemplativă, auto-reflecția, substanțialismul concepției asupra limbajului, (...) cunoașterea transcendentală (...)” și o siluetă ideală a unui intelectual „de patos”. Caracteristicile lui : excitația senzorială erijată în argument, capacitatea de a (te) impresiona, morga charismatică – substituit al autorității validate social și, în general, rolul luat în serios de expert au ca efect anexarea discursului moral într-un cadru dihotomic îngust în care etica devine paternalism sfânt și exemplaritate care se (auto)comunică, fără a simți vreo clipă responsabilitatea de a se justifica sau de a negocia cu publicul căruia pretinde că i se adresează. În acest vortex idealist/grandoman intră și conceptul de comunism, redat ulterior spațiului public încărcat cu substanțe umorale, acide sau cu efect de îmbălsămare, în funcție de destinatar.

Sfaturile lui Alexandru Matei pentru intelectuali merg în direcția autoscopiei, „cu riscul de a dezvrăji, de a «minți» sentimente”, de a identifica și izola nucleul romantic din propriul sistem de referință și valori, iar tema comunismului, una hipersensibilă, ar reprezenta o miză perfectă pentru o regândire echilibrată și, în principiu, rațională. Am încercat să schițez principalele idei ale autorului omițând numeroasele sale aplicații practice și imaginative, mai ales că discursul lui este refractar intențiilor de reordonare și sistematizare. Sinteza lui Alex Goldiș, care a avut mai multă răbdare și mai mult spațiu la dispoziție, din revista „Cultura” poate completa imaginea de mai sus în care am vrut să surprind doar miza explicită, de suprafață, asumată ca pledoarie de către autor. Din acest punct de vedere, demonstrațiile lui Alex Matei sunt, în esență și mai ales în concluzii, lucide și corecte, textele sale solicită mereu, din

partea sa și a interlocutorilor, onestitate, proprietatea termenilor, conștiința permanentă a propriilor limite și a faptului că un discurs intelectual nu se lansează în vid, ci participă la un circuit al comunicării etc.

În fundal, însă, în articularea metaconceptelor, pare a se da o luptă subterană între mai multe accepții și percepții care intră, de multe ori, în coliziune frontală cu scopurile declarate ale acestor metaconcepte. Primul, care sare în ochi încă de pe prima pagină, este conceptul de democrație capitalistă. Autorul oferă o definiție a „democrației burgheze” preluată de pe site-ul marxists.org, de care susține că se distanțează. Este adevărat că site-ul este unul serios, dar existau o mulțime de alternative care puteau deschide o discuție despre capitalism și, din păcate, nu este vorba doar despre o *captatio benevolentiae* / *malevolentiae*. Felul în care înțelege eseistul capitalismul nu iese din câmpul de forță al discursului (post)marxist: marșandizare, „devenirea ca marfă a realului”, pseudolibertatea, „ești liber să alegi, dar oferta este fixă”, cu un conținut interșanjabil. În contextul defazării intelectuale care ar caracteriza cultura română, această versiune de capitalism livrată sub formă de presupoziii neactualizate nu face decât să-l confirme pe autor malgré lui. Autorul pare a se refugia în compromis, capitalismul ca rău necesar, faptul că jucăm după regulile economiei de piață și consum nu este eludabil, intelectualii trebuie să privească realitatea tranzacțională în ochii ultra-fardați și să o invite la dans, să iasă din bula defensivă a talentului și a iluziilor de sine (recomandare criptomarxistă, în fond; iar problema mea este cu prefixoidul). Însă Alexandru Matei oscilează între acceptarea resemnată a capitalismului și tratarea lui în termenii libertarianismului economic, înțeles de Adrian Porumboiu precum „profesionalismul înseamnă și performanță cu orice mijloace”, după care reîmbrățișează tema regimului ontologic al capitalismului definit prin *a avea*, ceea ce mie îmi amintește de comentariile la Ion din manualele de română. Autorul ignoră, de exemplu, că ideea de valoare nu dispare nici măcar într-o lume în care totul e marfă, și nu mă refer neapărat la interpretarea valorii din perspectiva marginalismului economic. Până la urmă, în regimul mărffii și al valorii de utilizare intră și Dan Puric, și Caius Dobrescu; și Inna, și Specii; și Liga lui Mitică, și Minecraft. Oferta e fixă doar dacă ești leneș sau predispus la (auto)lobotomizare. A refuza cultura mainstream nu înseamnă a refuza capitalismul, precum a refuza să vorbești unei mulțimi peștițe nu înseamnă a fi autist, ci a te orienta către cei cu care te interesează să ai un dialog. Inegalitățile în capitalism se formează și din supraexpunerea la un singur tip de discurs și, deci, din

specializarea tipului de consumator, nemulțumit de oferta „fixă”. Și nu este vorba de meliorism aici, ci de logica interesului economic: cine e cu adevărat interesat de un domeniu nu se va mulțumi cu oferta mainstream. Cineva interesat de cultura populară, cum pretinde Alex Matei că este, ar trebui să fie la curent măcar cu etosul subculturii indie sau cu valorile derivate din refuzul unei anumite forme de comerț, desuete, care, privită dinspre corporații, pare piraterie, privită dinspre întreprinzători, pare evoluție.

Autorul susține, însă, că nu este de stânga, dar nu orientarea sa cultural-politică este problema, ci inconsecvența de care dă dovadă. De la un intelectual care recomandă privirea autocritică și se lansează în genealogia altor concepte, această aplătizare a fenomenelor care se produc în democrația capitalistă îi subminează demersul și nu este vorba de o atitudine singulară. O altă problemă a argumentelor autorului o reprezintă asimetria tratamentului intelectual la care sunt supuse perspectivele aduse în discuție. Dacă interlocutorii sunt disecați cu luciditate și cu o permanentă susceptibilitate față de orice închidere a discursului, argumentele lui Matei se susțin prin apelul la câteva autorități absolute care nu sunt puse niciodată sub semnul întrebării: Foucault, Baudrillard, Badiou (star-system-ul intelectual francez din urmă cu două-trei decenii). Când scepticismul este unidirecțional și are drept contrapondere entuziasmul necondiționat nu prea mai vorbim despre scepticism. De altfel, autorul pare a juca doar cu cărțile de inimă roșie și inimă neagră pe față. Alte surse de inspirație nu sunt deconspirate: aura lui Bourdieu acoperă felul în care înțelege eseistul distanța pe care intelectualul trebuie să o ia față de retoricile „adevărului”, constructivismul social este demontat pe de o parte și reasamblat atunci când autorul are nevoie de el, lumea contemporană pare interpretată printr-o combinație neexplicată din Giddens și Bauman... Este păcat că autorul sacrifică acest palier referențial în favoarea unor eseuri dedicate unor figuri publice contemporane, pe care autorul le supraanalizează, iar pe unele le desființează, și pe bună dreptate. Problema acestui discurs este, însă, că suferă de opacitate: faniile lui Mihail Neamțu și Traian Ungureanu nu se vor lăsa convinși de șarjele sale, iar cei care nu îi simpatizează pe cei doi știu deja prea bine la ce se referă autorul.

Din alt punct de vedere, eseistul pare că și-a propus să crezeze, cu orice preț, un punct de reunire a contrariilor. Decon-

¹ Pe de altă parte, este adevărat că un cronicar fără orgoliul stilului este ca un fotbalist fără gel.

struirea unui limbaj estetizant și autarhic cu un limbaj care patinează metaforic și cade uneori în autoadmirație¹ (faptul că autorul sugerează că este conștient de propriile idiosincrazii nu ajută în nici un fel argumentația) generează astfel de fraze: „abia astfel putem ieși din romantism, după ce înțelegem cât de omenesc este să crezi în idei, să vrei să le realizezi în nume colectiv și, poate, să atingi starea aceea monstruoasă, oximoronică, de îngheț fierbinte, în care, la fel ca personajul Meursault, să omori”. Astfel de fraze înfiorate, fascinația „pentru gesturile publice viscerele”, eseu (inteligent și substanțial) despre dimensiunea eroică a lui Ceaușescu, disocierea naivă, pe modelul fracturii „fapt-valoare” între comunismul ca fantasmă și crimele făcute în numele comunismului par a forma o altă miză a cărții, subterană, dar autentică, și anume exorcizarea propriului romantism și idealism. Nu știu în ce măsură autorul este realmente interesat de gradul în care s-a eliberat de propriile prejudecăți. De multe ori, el pare a propune ca soluție pentru reificarea moralei un amoralism încântat de sine, se raportează în continuare holistic la cultura română și nu reușește să depășească polarizarea dintre „boierii minții” și arheologii neomarxiști (mulți cu alură de Indiana Jones), susține redescoperirea marxismului pornind de la textele originare „ale acestui gânditor fundamental al modernității” – poziție corectă filologic,

dar care nu admite un construct intelectual eliberat de complexul oedipian de salvare a maestrului cu barbă de el însuși. Privind cultura românească astăzi, inclusiv prin ochii lui Alex Matei, se pare că Freud a câștigat competiția diagnosticelor metaculturale, având în vedere intensitatea cu care se manifestă raționalizarea în rândul intelectualilor, indiferent de tabăra din care fac parte.

O mare parte din aceste inconsecvențe și strategii cu dublu standard provin din eterogenitatea transpusă artificial „în poveste” a acestui volum. Ele sunt, însă, și efecte ale unui conflict nerezolvat între vechile fidelități și un strat recent, mai favorabil gândirii conservatoare, pe care nu cred că autorul îl gestionează corect în această carte construită pe un eșafodaj șubred, ținut deocamdată în echilibru doar de inteligența și (fatalitate) șarmul autorului. În cazul lui Alexandru Matei, lupta cu propriul reacționarism are loc la vedere, o probă de bună-credință și preocupare autentică pentru a (se) înțelege, ceea ce, pentru mine, este suficient pentru a-i urmări evoluția cu interes și prietenie.

* Alexandru Matei, *Mormântul comunismului românesc*. „Romantismul revoluționar” înainte și după 1989, prefață de Adrian Cioroianu, București, IBU Publishing, 2011, 248 p.

